

Háromszék társadalma az 1848 előtti évtizedben

Háromszék társadalmának kevésbé ismert összefüggéseit kíséreljük meg bonckés alá venni. Nem kimondottan a jobbágyság életkörülményeiről kívánunk írni, nem is a katonák sorsáról szeretnénk szólni, hanem a határórség fennállása utolsó évtizedében ennek a civil (polgári, provincialista) társadalomra gyakorolt hatását igyekszünk megvizsgálni.

A 18. század második felében a Habsburg Birodalom keleti határvidékének védelmi rendszere átalakul. 1762–64-ben megalakulnak a román és székely ezredek. Ehhez társul a bánági végvidék, amely a keleti őrhelyeket kapcsolja össze a szlovéniai területekkel. Szükség volt az éberségre, mert délen és keleten a török veszedelem nem múlt el, de védekezni kellett Erdély határszélén a keletről áramló járványveszély, pestis, marhadögvész terjedése ellen, hasonlóan fontos volt a csempészet megfékezése, a román fejedelemségek irányába történő ki- és bevándorlás jobb ellenőrzése stb.¹

A székely határőrrendszer az 1764-ben megalakított csíkszeredai első, a kézdivásárhelyi második gyalogezredből, valamint a sepsiszentgyörgyi huszárezredből tevődött össze, területileg pedig Csíkszék, Háromszék és az Udvarhelyszékhez tartozó Bardóc fiúszék foglalta magába. Ennek a hadi szervezetnek az volt a különlegessége, hogy egyetlen huszárezred egyesítette nemcsak a Székelyföld, hanem a román határőrvidék lovas katonáit is. A részarány mintegy kétharmados székelyföldi többletet mutat. Egyébként a területi szétosztottság és a különböző nyelvűség nem kis gondot okozott a hadvezetésnek az összehangolt programok, közös hadgyakorlatok megtartása alkalmával.

A bécsi kormányzat az erdélyi határőri rendszert a már kipróbált dél-magyarországi modell szerint képzelte el, úgy, hogy az itteni településeken a polgári közigazgatást katonai váltaná fel. Ilyen szempontból a román vidék egy részében sikerült ennek az elképzelésnek a valóra váltása, a Székelyföldön viszont majdnem teljes egészében kudarcba fulladt.² Ilyenformán itt nem lehetett tisztán határorkatonák által lakott igazgatási térséget kialakítani, továbbra is egymás mellett éltek a falvakban és városokban a különböző társadalmi rétegek, az együttélés azonban sokkal bonyolultabbá vált, mert ettől fogva kettős vezetés érezteti hatását: a katonák a General Commando fennhatósága alá tartoztak, a polgári lakosságnak viszont a Főkormányzék volt a legfőbb felettese és a széki tisztség a vezetője. A későbbiek során majd kiderül, hogy ez a két-pólusú igazgatás milyen hatalmi versengést hoz létre a két fél között, a lakosság feletti uralmi helyzet terén, és noha az ősi törvények megtartása továbbra is érvényben marad, a katonai vezetés igyekszik a települések autonóm irányítását különféle módon akadályozni.

A fő kérdés esetünkben az, hogy a jobbágyság, vagy ahogy a források emlegetik, az adózó nép, milyen mértékben kerül kiszolgáltatott helyzetbe a katonai hatóságokkal szemben, és hogyan válik a határőri feladatot teljesítő katonákhoz hasonlóan egy sor különlegesen nehéz szolgáltatás elszemvedőjévé. Ezek közül említést érdemel a tisztek és hivatalok évenkénti tűzifaelátásához való számarány szerinti hozzájárulás, a határszéli országutak rendbentartása, ugyanitt hidak, pallók építése és karbantartása, hadgyakorlatok alkalmával a katonák elszállásolásában, illetve ellátásában való részvétel, az őrvonalak ellenőrzését végző tisztek számára nyergeslovak, illetve fogatok biztosítása, a bodzai vámnál szolgálatot teljesítő katonák számára saját költségen mészáros szerződtetése, a huszárezred részére fenntartott maglovak és az ezek gon-

¹ Imreh István: *Látom az életem nem igen gyönyörű*. Buk. 1994. 14–15.

² Egyed Ákos: *Az erdélyi határőrvidék megalakulásának néhány kérdése*. = *A korszerűsödő és hagyományörző Erdély*. I. Csíkszereda 1997. 60, 65.

dozását biztosító katonák ellátása és nem utolsósorban a törcsvári vámnál szolgálatot teljesítő határőrök poggyászaiknak kéthetenkénti fuvarozása. (Az Erdélyben állomásozó birodalmi katonai egységek elszállásolása, a „kvártély”, élelmezés, a „porció” [a különféle „naturálék” beszolgáltatása], a fuvar, a „forspont” általános, nehezen hordozható teherként szegényítette a nagyfejedelemség vármegyei részein lakozókat is. Az állami közteherviselés rendszere módosult csupán a határörvidéken.)

A tűzifaellátás a katonarendűekre és polgári lakosságra nézve egyformán kötelező volt. Ezt a szolgáltatást az esetek többségében nem ingyenesen kívánták tőlük, hanem központilag meghatározott, de értékén jóval aluli áron. A falvak saját közerdejükből hordták az évente sok száz ölet kitevő fát, fogyasztván ezáltal a community egyik legősibb kincsét. 1793-ban a Királyi Kormányzó Tanács leiratban értesíti a civil hatóságokat a tűzifajárandóság megállapítási módjáról, amely követi az 1764-ben, majd pedig 1782-ben módosításokkal kiadott szabályzat előírásait.

A csak katonai népességű és elégséges erdős területtel rendelkező helységeekben a fát a katonaság feladata volt előteremteni. Azokban a falvakban, ahol a katonaság vegyesen lakott, de a katonarendűk erdővel nem rendelkeztek, a faellátás a provincialista népességre hárult. Azokban a vegyes falvakban, amelyekben a katonák és a provincialisták is elegendő erdőt birtokoltak, a tűzifaszolgáltatás a két rend számaránya szerint történt. Szebenből 1793-ban a főigazgató tanács egy újabb rendelkezése tudatja, hogy a vegyes falvak esetében az illetékesek legyenek tekintettel nemcsak a gazdák számarányára, hanem a két rész erdőbirtokainak a nagyságára is. Abban az esetben, ha a felosztás ellen kifogás merült fel, a civil fórumoknak a katonai vezetőkkel közösen kellett elgigazítaniuk a nézeteltéréseket. Sikertelenség esetén a döntés a főbiztosság hatáskörébe tartozott.³

Örökös huzavona tárgyát képezte azoknak a személyeknek és épületeknek a jegyzéke, akik és amelyek számára évente kijárt a tüzelő. 1841-ben a felosztási tárgyalások alkalmával az alkirálybírák egységesen kijelentették, hogy többé nem hajlandók a hadseregben szolgáló segéd-személyzet számára fát biztosítani. Ezek közé sorolták a katonaság mellett dolgozó mesterembereket, vizsgálóbírókat, tanítókat, írnokokat, bábákat stb. Akik továbbra is kiváltságos helyzetben maradtak és a civil hatóságok részéről is bizalomban részesültek, kimondottan csak a tisztek voltak.⁴

A hozott határozatok és rendelkezések be nem tartására jó példa Donáth alezredesnek 1848. július 29-i levele, amelyben arról panaszkodik, hogy Franschenfeld főhadnagy vizsgálóbíró számára kiutalt hat öl tüzifát a tamásfalvi jobbágság nem hajlandó beszolgáltatni. Ehhez hozzatesszük, hogy éppen a néhány évvel korábban történt pontosítás ismeretében, de mindettől eltekintve a főtiszt a polgári hatóság közbelépését kéri a kirótt famennyiség beszállítására.

Ismétlődő jelenségeként kell szóvá tenni a katonatisztek arrogáns, lekezelő magatartását az adózó néppel szemben, sok keserőséget okozva ezáltal mindazoknak, akik a fát nagy nehézségek árán, esetenként pedig csak ráfizetéssel teremthették elő. Leginkább a tisztek gáncoskodó viselkedését sérelmezték a fa minőségének megállapításával kapcsolatosan. 1838-ban a civil hatóság az ezredparancsnokságnak azt indítványozta, hogy a fa elbírálását ne a tisztek végezzék és osztályozzák kedvük szerint nyersnek vagy száraznak, hanem vita esetén mindenkor *döntőbíróként forduljanak a felettes széki hatósághoz.*

³ Kisbacon falvának a nemes bardoczszéki tekintetes Continua tábláról jövő parancsolatokról való protokoluma. 1771–1802. A kisbaconi Benedek Elek Emlékház tulajdonában.

⁴ Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Háromszék levéltára. 8. alap. Határőrségi iratok. Aktaszám 5222/1841. A továbbiakban SÁL.

Az a kialakult szokás is elégedetlenségre adott okot, hogy az állomáshelyükről eltávozó, de családjukat el nem költöztető tisztek ugyanúgy elvárták a tűzifa-járandóságot, mint annak előtte. 1840-ben aztán a főbizottság részéről rendelet született, amelynek értelmében az ilyen esetekben a hozzátartozók csak az illetmény fele részére jogosultak.⁵

1846-ban Oltszembről Sütő Zsigmond jobbágybíró panasolta a feletteseinek, a széki tiszteknek, hogy Sepsiszentgyörgyre az ezredesnek kijáró famennyiségből 11 ölet, vegyesen szárazat és nyersét leszállítottak, melyet az érdekelt becsületesen ki is fizetett. Csakhogy a második rendben beküldött tüzelőből már csak a szárazat volt hajlandó átvenni, azzal a megjegyzéssel, hogy ettől fogva csak az ilyen minőséget fogadja el. A bíró a kellemetlenség miatt az érintett gazdákat megzálogoltatta, azok viszont azzal védekeztek, hogy csak nyers fájuk van, és más alkalommal ezt is megfelelőnek találták.

Ennél súlyosabb incidensre került sor az alsócsernátoni jobbágyok és a Márkosfalván állomásozó Markant kapitány között 1844-ben, amikor a tisztrészére leszállított tűzifát a címzett rossznak minősítette, és az öt csernátoni gazdát letartóztatta. A szék vezetése az ezredparancsnokságnak küldött levélben felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy az előző év kedvezőtlen időjárása miatt az erdőlés lehetetlen volt, ezért a jobbágyok képtelenek voltak száraz fát előteremteni, ilyenformán pedig a tisztek elégedjenek meg az akkor vágott friss fával jobb hiányában.

1842-ben Tompa János orbaiszéki alkirálybíró kifakadása jól jellemzi a kialakult állapotot: „nem hallgathatjuk el azon bánásmódot, melyet a katonatisztek a már érezhetőleg fogyni kezdett fabeadáskor az azokbani válogatással éreztetnek adózóikkal, őserdeink már cihereökké váltak, s a hajdan örömmel beadott katona-fa már ma teherré súlyosodott, mert szabályos árral fát, mely általunk beadandó, nem vehetnek adózóink, kevés helységnek lévén annyi erdeje, hogy a katonaság számára adandó fát onnan állítsa ki.”⁶

Nemcsak a személyek és épületek szükségleteinek kiszolgálására kötelezték őket, hanem a salétromfőzéssel foglalkozó mesteremberek számára is fával és hamuval tartozott a polgári lakosság. A katonai felkészítéshez hozzátartozott ugyanis a lőfegyverekkel való gyakorlatozás. Ehhez viszont nagy mennyiségű puskaporra volt szükség, melynek előállítását házilag oldották meg az ezredek. Háromszéken, Nagyajtán, Kézdivásárhelyen, Alsócsernátonban és Szentléleken is nekifogtak a puskapor alapanyagaként ismert salétrom gyártásához. Egy 1842-es adat szerint Alsócsernátonban és Szentléleken a salétromgyártás folyamatossá tétele érdekében a szék vezetőinek akaratán kívül Kézdi- és Orbaiszék adózóit évenként 165,6 köböl hamu és 124 öl fa beadására kötelezték. A hamunak köblét 6 krajcárban, a fának ölet 1 forintban számították. Kézdiszék felső vidéke, 17 falu, Baka Mihály kézdivásárhelyi salétromfőzőt tartozott kiszolgálni évenként 23,5 öl fával és 94 véka hamuval.⁷ (Egyébként ugyanarról a Baka Mihályról van szó, aki szakértelmét később Háromszék szabadságharcának szolgálatába állítja, és a már korábban létrehozott kisebb műhelyét alakítja át nagyobb kapacitású üzemmé.⁸)

Az évenkénti tűzifaszolgáltatás növekvő irányt mutatott, ami egyre inkább súlyos teherként nehezedett a többféleképpen kiszipolyozott lakosságra. 1843-ban például a gyalog- és lovaszereg számára a szék adózó népe 857 öl fával tartozott. Ebből a mennyiségből csak Sepsiszékre 320 öl jutott. A következő katonai évre a kirótt faadag már több mint 943 ölet tett ki. 1844-ben a Főkörmányszéknek felküldött jelentés arról is beszámol, hogy a legtöbb helység lakosai

⁵ Uo. 5106/1840.

⁶ Uo. 5334/1842.

⁷ Uo.

⁸ Egyed Ákos: *Háromszék 1848–1849-ben*. Buk. 1978. 142.

kénytelenek pénzzel megvásárolni a szükséges tűzifát, öléért 5–6 forintot fizetnek, de alig kapnak a katonatiszektől négy forintot érte.⁹

A polgári lakosság részéről a tűzifaszolgáltatás csak egy volt a sokféle tehertétel közül. 1843-ban és 1844-ben a kolozsvári főhatóság megbízásából székek szerinti kimutatás készült, és abban pontokba foglalva jelzik a jobbágyságra zúduló különféle állandó vagy alkalmi kötelezettségeket. A Gubernium azért kéri a rovatok összesítését, hogy tisztában legyen a követelések törvényességével, és az esetleges túlkapasokat orvosolni lehessen. Horváth Károly orbaiszéki alkirálybíró 1843-as összegző jelentéséből megtudhatjuk, hogy a hatáskörébe tartozó provincialisták feladata sok más mellett a Moldva és Havasalföld határán levő örtanyákhoz vezető utak, hidak jó állapotban tartása. Erre a célra viszont az adózó népnek több ezer napszámot kellett fordítania tavasszal és nyáron a legnagyobb dologidőben.

A határszéli őrvonalakat minden negyedévben egy főtiszt, havonként alacsonyabb fokozatú tiszték látogatták meg. Az ő szállításukra fogatokat és nyerges lovakat szintén az adózók állítottak ki. Lázár Dávid kézdiszéki alkirálybíró felterjesztéséből kitűnik, hogy hasonlóképpen Orbaiszékhez, a köznép az utak, ösvények, hidak, pallók karbantartására évente itt is több ezer napszámot fordított, a tiszték a határszéli ellenőrzésekkor pedig fogatokat vagy hátszlovakat igényeltek tőlük. Törvényellenesnek tekintették viszont az ojtói vámon belül Bereck határában több mint 1000 öl út állandó jellegű javítását, kövezését, melyre évenként 5–600 marhás fogatot és ugyanannyi gyalogszeres, fejszés munkaeőt követtek. Az 1844-es jelentésből kiderül, hogy az út- és hidajavítási munkákat ingyenesen végezték, az inspekcióba menő tiszték hordozása fejében kapott díj pedig elenyészően kevés volt.

Gál József sepsiszéki alkirálybíró 1843-ban arról panaszkodik, hogy a huszárezred megbízásából 6 ménes lovat és gondozóikat kenyérral, szénával és zabbal minden évben 3 hónapig kénytelenek ellátni, de az istállóikat is minden tavasszal kötelesek tatarozni. Henter Sándor miklósvárszéki alkirálybíró pontos számadatokat közöl arról, hogy a huszárezredbeli ménlovak és a személyzet részére 249 adag kenyérral, 255 porció szénával és 358 porció zabbal tartoztak évenként. 1844-ben pedig a jobbágyság egész Háromszékre kiterjedően 14 ménló és kiszolgálóik háromhavi ellátásával tartozott.

Általános jelleggel minden szék számára kötelező volt a bodzai vámnál szolgálatot teljesítő katonák számára mészáros fogadása, s míg az eddig felsorolt szolgáltatások – leszámítva bizonyos esetekben a tűzifát – a jobbágyságnak nem kerültek pénzébe, ez esetben jelentős anyagi erőfeszítésre kényszerítik az amúgy is mindig pénzsűkében lévő lakosságot. A sepsiszékiek minden évben szeptemberben tartoztak mészáros szerződésével, és ezért 50 rénes forintot fizettek. Az orbai- és kézdiszékieknek is 40–50 forintjába került a mészáros bodzavámbeli kinttartózkodása. 1844-ben Henter Sándor miklósvárszéki alkirálybíró szerint az övéi mindig májusban szerződtek a bodzai határon levő katonaság számára a mészarost, és ezért 80 forintot fizettek. 1844-es összesített kimutatás adatai alapján háromszéki viszonylatban évi 300 rénes forint igen jelentős összegű lakossági hozzájárulásról volt szó, mely összeg soha meg nem térült.¹⁰ Erdővidéken 1846-ban általános vitát váltott ki, és a kétféle igazgatás alatt lévők közötti távolságot csak fokozta a jobbágyság azon próbálkozása, hogy a mészáros felfogadásához szükséges összeget a falvak a köz kasszájából fizessék ki. A határór lakosság azonban me-reven elzárkózott ettől az ötlettől mondván, hogy ez nem általános faluérdek, amelyre a közpénzt fel lehetne használni. A középjaitai, köpeci, nagyajtai katonarend ellenzi a falupénz egy-

⁹ SÁL 5449/1843, 5553/1844.

¹⁰ Uo.

oldalú felhasználását. A nagyjaitaik arra hivatkoznak, hogy igen sok közérdekű kiadásuk lenne, de arra sem futja, és ők, ha kimondottan a katonaságot érintő költségek adódnának elő, azt nem a falu cassájából kívánnák megfizetni, hanem a magukéból állanak. A barótiak pedig egy elhibázott gyakorlat káros hatását hozták fel negatív példaként, mely szerint könyörületből három éven keresztül az ottani provinciális részen levőkre eső pénzt a közkasszából fizették ki. A katonaság viszont határozottan ellenzi, hogy ettől fogva a közjövdelemből hasonló célú költségeket eszközöljenek. Miután a mézáróstartási költségek törlesztése körül kialakult ellentétekre nem találtak megoldást, gróf Kálnoki Dénes miklósvárszéki alkirálybíró 1846 májusában Háromszék vezetésétől várja az eligazítást. Az ő véleménye a jobbágyságával egyezett meg: „minthogy a bodzai mézárós csakis a katonák számára fogadtatik, nézetem az volna, miszerint azon összeg fizetődjék a közkasszából. Tisztelettel kérem a tiszti hivatalt, miszerint e tárgyban eldöntő határozatát megtenni ne terheltesse.”¹¹ Az ügy végkifejlete nem ismeretes, valószínű viszont, hogy a faluközösségek saját önrendelkezésükre hivatkozva belső ügyüknek tekintették a kialakult helyzet rendezését, ami az erdővidéki katonaelem túlsúlyára való tekintettel csakis az ő igazukat hozhatta. A Communitás kohéziójának feszítőpróbájaként hatott minden olyan kísérlet, amely a csoportérdekeket a közösség egészének elébe helyezte. Ugyanakkor viszont a szolidaritás, az egyetértés hiánya mélyítette azt a szakadékot, amely évtizedek során a két külön közigazgatás alatt élő emberek között kialakult. A falvak világa egyre inkább két elkülönülő csoportosulásra tagolódott: a katonákéra és a jobbágyokéra. Ezt az állapotot előidézte, táplálta és szándékosan fenntartotta az idegen érdekeket képviselő katonai hatóság.

Az adózó nép a katonai lét minden összetevőjéből részesedni kényszerült, s minthogy ennek béke idején a legfontosabb mozzanatát a fegyvergyakorlatok jelentették, azok lebonyolításában – elsősorban az ellátás terén – rendszerességgel számítottak a polgári lakosság részvételére is. Háromszék területén két ezredközpont is működött, a hadgyakorlatokat minden évben tavasz végén vagy nyár elején rendezték, és ezek különösen a huszárok esetében legalább egy hónapot tartottak, a lakosság igénybevétele tehát éppen a legnagyobb mezőgazdasági munkák idejére esett, megzavarva azok normális menetét. Ehhez még hozzátartozik a két ezred ötvenként ismétlődő összevont fegyvergyakorlata, amely méretei következtében még inkább ránehezedett az itt élő közösségekre. Az ezredenkénti gyakorlatozásokat Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és közvetlen környékükön rendezték, ezért az ittenieket sokkal inkább igénybe vették, mint a szék más részein lakókat.

A székely huszárezred hadgyakorlatait minden alkalommal ugyanazon a megszokott terepen, Sepsiszentgyörgyön és a közvetlen közelében lévő falvakban bonyolították le: Gidófalván, Árkoson, Kilyénben és Szemerján. Ezek előkészítése a két törvényhatóság által jól összehangolt munkát igényelt, és nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy az ide összeseregülő lovas katonák egy része Csík, Gyergyó vidékéről érkezett, de bizonyos századok állománya 100 kilométereket kellett hogy megtegyen idáig. A hadgyakorlatok tervezett időpontja előtt néhány hónappal a fővezérség leiratban közölte a szék vezetésével a rájuk háruló tudnivalókat. Tervrajzok készültek az érkező katonaság útirányáról az érintett települések pontos felsorolásával, a pihenőhelyek és éjszakai menedékek megnevezésével. Jövetelük ideje alatt a kenyér-, széna- és zabszükségletükről és elszállásolásukról a polgári lakosság kötelessége volt gondoskodni. A fegyvergyakorlat idejére a kenyeret, a szénát és a zabot a brassói katonai élelmiszerraktárból biztosították, ezek elszállítása viszont szintén az adózó népet sújtotta. Ha a megnövekedett fogyasztásnak a sepsiszentgyörgyi mézárószék képtelen lett volna eleget tenni, mézárós fogadása

¹¹ Uo. 5779/1846.

és a vágómarha beszerzése a határőrezredet terhelte. Az érkező katonaság beszállásolása elsősorban a kijelölt helységek határőr lakosságát érintette, ha viszont ez elégtelennek bizonyult volna, a civil lakosság segítségére is számot tartottak. A központi rendelkezések jól elhatárolták a különböző feladatköröket, a gyakorlatban viszont sok minden másképpen történt. Mivel a határőrparancsnokság el volt foglalva a kérdés katonai részleteivel, nem volt képes az élmezés és beszállásolás körülményeivel is foglalkozni. Mindezek pedig a polgári igazgatást, illetve a lakosságot sújtották. 1839-ben a Sepsiszentgyörgy környéki települések panaszkodnak a főkirálybíróknak: „az illető elöljáróságok helységeinket arról figyelmeztették, hogy május hónapban teljes katonai gyakorlásra kiszállítandó nemes székely lovas ezred osztályaiból közönségeinkben több számú katonaság számára és elhelyeztetésére a kvártélyok nemcsak kijelöltettek, hanem hogy azok számára helységeinkben az előre kiadott rendelkezések nyomán elégséges vágómarhákról és mézszárosokról is gondoskodjunk. [!] De mivel az alább írt közönségünknek kasszái nemcsak üresek, hanem hogy semmi jövedelmeink is nincsenek, mivel ezen rendelkezésnek eleget tegyünk, a szegénység miatt terhelődő rovatalokon kívül, minthogy helységeink fogadott mézszárosok tartására is tehetetlenek.”¹²

Mindenfajta szolgáltatásért ha szükreszabottan is, de bizonyos díj dukált, a kérdés csak az volt, hogy a lakosság mikor kapta kézhez járandóságát. Sepsiszentgyörgy jobbágy lakossága 1842-ben arról panaszodik Márk Antal főbíróknak, hogy az 1840-es hadgyakorlat alkalmával kijáró szálláspénzt még két év után sem törlesztették, noha az ügyben már többfelé is interveniáltak.¹³

Az évente ismétlődő összevont fegyvergyakorlatok a gyalogezred számára is kötelezőek voltak. A két fegyvernem hadgyakorlata közötti különbség abban nyilvánult meg, hogy ez utóbbi rövidebb időtartamú volt, általában két hétre ütemezték. A csapattestek összevonása kevesebb időt igényelt, mert az ezredbeliek mind Háromszék területén laktak. Gyalogosokról lévén szó, a gyakorlóhelyre való szállításukat szekerekkel végezték. Az oda- és hazavitelüket a civil hatóságnak kellett megoldania.

Az elszállásolás a huszároknál szokásos gyakorlat szerint történt, tehát ha ez a katonaság lehetőségeit meghaladta, akkor a polgári lakosság hozzájárulását is igénybe vették. Az ellátás a brassói központi raktárból történt, az élelem elhozatalára viszont civil fuvarosokat alkalmaztak. A gyakorlatok színhelyeül Kézdivásárhely és környéke: Kanta, Szentlélek szolgált.¹⁴

A huszárezred hadgyakorlatai miatt szenvedő Gidófalva, Árkos, Kilyén és Szemerja lakossága 1844-ben merő igazságtalanságra hívja fel a főkirálybírói hivatal figyelmét. Azt állítják, hogy a gyalogosok évi összevonása alkalmával az egész szék lakosságát mozgósítják az ügy érdekében, míg a huszárok esetében csupán az érintett települések kénytelenek a hosszúra nyúló időszak minden nehézségét elviselni, a viszonyosság pedig azt feltételezné, hogy a szék ez esetben is hasonlóképpen cselekedjen – hangzik a feliratban. A jobbágy-zsellér népeiséget erején felül igénybe vették a katonaság kiszolgálására. Az éves összevont fegyvergyakorlások pedig mindig a legnagyobb dologidőre estek, a fél- vagy egyhónapos kiesést pedig a gazdaságok nem voltak képesek kiheverni. Okkal írja 1843-ban Horváth Károly alkirálybíró: „a szegény adózókra nézve illő és igazságos, hogy, mint annak előtte (kivéven a háború idejét), a háromszéki közadózók minden a serezek számára kellett ravataloktól megkíméltesse.”¹⁵

¹² Uo. 4785/1839.

¹³ Uo. 5334/1842.

¹⁴ Uo. 5669/1845.

¹⁵ Uo. 5449/1843.

A határőrség egyre növelte a jobbágyok katonai jellegű megterhelését, emiatt az elégedetlenség is fokozódott. A két törvényhatóság kapcsolatainak romlását olyan körülmények idézték elő, amelyek az 1840-es években aztán a polgári igazgatás nyílt szembeszegülését váltották ki. A határőrök egyik alapvető kötelességként a határok őrzése szerepelt. Ide tartoztak azok a kárpáti szorosok, amelyek egyúttal fontos közlekedési útvonalként szolgáltak Erdély és a román fejedelemségek között: Ojtoz és Bodza vámja, Ósánc és a Tömösi átjáró, valamint a legnagyobb forgalmú átkelőhely, a Töröcsvári-szoros. A határőrök azt tartották igazságtalanságnak, hogy Ósánc, Tömös és Töröcsvár Brassó feudális birtokai, mely terület országhatárnak is számított, védelmét mégis máshonnan hozott katonák által kívánták biztosítani. Az erdővidéki határőrök arról panaszkodtak, hogy „ezen három átjárókat a hazai törvények nyomán Brassó volna köteles őriztetni, mégis ezeknek terhe jelenleg rajtunk fenekük, mely mián az következett, hogy a határszélek őrzései ránk nézve annyira megsaporodtak, hogy azon terhet hordozni székely nemzetünk csaknem tehetetlenné lett”.¹⁶ 1840-ben pedig még többletfeladatokat rónak az erdővidéki katonákra és civilekre egyaránt. A töröcsvári uradalom felső részének zárvonalt ekkor császári rendeletre kinnebb helyezték, egészen a Havasalfölddel való határelválasztó zónáig. Ennek a szakasznak, az úgynevezett felső kalibásoknak őrzését a főhadivezérség utasítása szerint a második gyalogezredre ruházták. Az erdővidéki századok földrajzi helyzetüknél fogva valamivel közelebb estek a nevezett vidékhez, így hát úgy határoztak, hogy az első, második, harmadik századnak és a sepsiszentgyörgyi negyedik gyalogszázadnak teszik kötelességévé ennek a határszakasznak az őrzését, a strázsálók kéthetenkénti cserélésével. A kivezényelt katonák élelmének és poggyászáinak a rendeltetési helyre való fuvarozását a jobbágy lakosságra hárították. A szék vezetését váratlanul érte a felettes hatóságok döntése, és meg is jegyzik: „tudjuk, hogy a főkormánytanács a második székely gyalogezredtől a határszél őrzésére eddig is katonát küldetett, de hogy annak élelmiszerei vontatására a polgári törvényhatóság gondoskodott volna, előttünk ismeretlen.”¹⁷ A kialakult helyzetet csak komplikálta az a határozat, hogy a fogatok után járó összeget nem a katonai pénzalapból utalták ki, hanem a polgári költségvetést terhelték meg vele. A szék vezetése nem fogadta el a jobbágyság ellen irányuló újabb megszorító rendelkezést. 1844. február 26-án a gyalogezrednek címzett levélben a következőképpen magyarázzák egyet nem értésüket: „a lakosság ellen hozott intézkedéssel az ezután történendő őrvonalbeli felváltásra küldendő katonák fuvarozásáról gondoskodni a nemes ezred ne terheltessen, mivel ezen tisztí hivatal ezen terhet nem vállalhatja, egyfelől mivel felsőbb helyről rendeletet nem vett, de másfelől azért, hogy közgyűlés tudtán kívül eddig gyakorlatban nem volt rendkívüli szolgálattételre adózóinkat, ha szintén felsőbb helyről is jönne az intézkedés, nem szoríthatjuk.” A főkormányzástól pedig azt várták, hogy az adózók érdekeinek képviselete mellett emelje fel szavát: „a nemes második székely gyalogezrednek megtalálását méltóztatván átlátni, hogy adózóinkra mi újabb teher háromlandó – eddigelé a zárvonalak őrzésére kiküldött katonák poggyászeit nem hordozták, s nagyon terheltetnének adózóink, ha azon fuvarral állomásonként fizetendő 48 krajcárért négylovas előfogat előállítására szoríttatnának. Méltóztatson az eddigi gyakorlatot azon zárvonalat őrző katonák kellei fuvarozásában megtartva adózóinkat újabb szolgálattól terheltetni nem engedni.” A kormányzék azonban nem a helyi érdekek fenntartásával azonosul, hanem a birodalmi álláspontot magáévá téve jobb belátásra igyekszik bírni a széki hivatalt. Válaszában a főkormányzék megjegyzi, hogy a fuvardíjat azonnal fizetik, és hogy ez csakis a Töröcsvári-szoros bejáratáig érvényes, innen pedig az őrta-

¹⁶ Hetilap 1853. május 28. 22. sz.

¹⁷ SÁL 5106/1840.

nyáig a katonák viszik tovább magukkal a holmijaikat. A helyi illetékesek azonban továbbra sem hajlandók elfogadni a felülről hozott utasítást, arra hivatkozva, hogy tulajdonképpen Brassó kötelessége lenne az átjáró ellenőrzése, kéri tehát a rendelet megváltoztatásával a lakosságot ettől a szolgálattól mentesíteni. Újabb magyarázkodás következik, mely alkalommal a Fő-kormányzék pontosítja a hágó védelmi rendszerének működtetésére vonatkozó előírásokat. A Törösvári-szoros védelme tényleg Brassóé illeti, viszont ez esetben az 1840-ben előbbre tolt országhatár őrzéséről van szó, mely újonnan kialakított határrész oltalmazása összérdekeket érint – hangzik a nyomatékos eligazítás.

A kialakult patthelyzetet – amikor egyik fél sem akart engedni igazából – Henter Sándor miklósvárszéki alkirálybíró okos ötletével oldotta fel, amennyiben felszólította a szék lakosait önkéntes fuvarozási ajánlkozásra. Az eredmény váratlanul jól sikerült, amint erről felettesét 1845 márciusában tájékoztatta, miszerint elegendő jelentkező akadt. Hosszú távon azonban ezt nem lehetett az önkéntesség elvére alapozni. A gyalogezred éppen ilyen megfontolásból 1847-ben Dobay ezredes aláírásával felszólítja a szék illetékeseit, hogy a fogatok minden hónap elseje és tizenhatodika előtt három nappal rendelkezésre álljanak. Henter Sándor 1847-ben a főkirálybíróhoz intézett levelében arról a furcsa, igazságtalan helyzetről számol be, amely szerint a fuvarozásra csak Miklósvárszék jobbágyait kényszerítették, holott a kiszolgáló katonaság egy része Bardócszék lakta. Az ezredparancsnokság magyarázkodásában a főhadivezérség rendeletére hivatkozik, amelyben a katonák portékái szállításának terhe csak Háromszékre és Brassó vidékére vonatkozott, nem Bardócszékra is. 1847 végén a miklósvárszéki adózók részéről az elégedetlenség és bizalmatlanság a katonai hatósággal szemben újraéledt. A fuvarbérek ki nem fizetése vagy csak nagyon nagy késéssel való törlesztése volt az újabb vizsály kiváltója. Henter Sándor a főkirálybíróknak tett jelentésében a következőképpen vélekedett a kialakult helyzetről: „Nagy megterheltetése következett az adózó rendnek tovább is fuvaroskodni. Nem terhelhetett a tekintetes tisztii hivatal eddig tett fuvarokért hathatós közbevetése által illetőségüket kieszközölni és a további fuvarozás megszüntetése aránt a felséges főkormányzék előtt hatásos lépéseket tenni, mert ha vagy a fuvarozást meg nem szüntetik, vagy illő időben meghatározott mennyiségben fáradságuk jutalmát meg nem kapják, ingyen továbbra is őket ezen nagy teher hordozására szorítani bajos leend.”¹⁸

A közterhek, közmunkák hordozása a jobbágy és katona lakosságra egyaránt kötelező volt. A nemesség nemcsak adómentességgel rendelkezett, de ezek alól a közösségi jellegű feladatok alól is felmentésben részesült. A kérdés ez esetben csupán az, hogy a nemesi osztály teljes egészében kiváltságos helyzetben volt-e, vagy szegényebb rétegei sorsközösségbe kerültek az adózók rendjével.

Az armalistákat – vagy ahogyan nevezték őket: egyházhelyi, egyházi nemeseket, akik között volt vagyonosabb, néhány jobbágytelkes, de zömmel szegények – adófizetésre és közmunkák végzésére is rászorították.¹⁹ A maga telkén dolgozó, sok esetben katonaként szolgáló armalista csak jogilag különbözött a szabad székelyek rendjétől.²⁰ Állandó torzsalkodást okozott ennek a rétegnek a közösségi kötelezettségekben való részvétele.²¹ A főigazgató tanács 1804-ben hozott rendelkezése, amelyet aztán 1838-ban újíólag megerősített, a közterhek viselése alól felmentésben részesítette mindazokat az armalistákat, akik legalább két jobbággal vagy zsellérel rendelkeztek. Nem sorolták viszont ide azokat, akiknek csak nemesi levelük, de adózó emberek

¹⁸ Uo. 7887/1847.

¹⁹ Imreh István: *A rendtartó székely falu*. Buk. 1973. 14.

²⁰ Egyed Ákos: *A korszerűsödő és hagyományörző Erdély*. I. 75.

²¹ Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Buk. 1983. 128.

nem voltak. 1841-ben a huszárezred kísérli meg a szék igazgatásával közös nevezőre jutni azzal kapcsolatosan, hogy kit érint tulajdonképpen a közmunkák végzése, és ha az illető helyett adózói teljesítik a szolgálatot, akkor ezt a katonai vagy civil rend javára könyvelik-e el. Amint írják, az egymásra mutogatás az orbaiszéki útjavítás alkalmával robbant ki, amidőn a kézdi- és orbaiszéki felmentett armalistákra kimért útszakasz gondja a többi katonára szállott, azért, mert az armalistáknak a saját szolgáló embereik által végzett útjavítását a polgári hatóság a maga javára íratta át. A kialakult zűrzavaros helyzetre megoldást keresve a huszárezred megparancsolta, hogy a nemesi immunitásban részesülő katonák jobbágyai és zsellérei a gazdájukra eső közmunkarészt is kötelesek lesznek teljesíteni. Az ehhez hasonló nemkívánatos események elkerülése végett szükségesnek tartják pontosan rögzíteni ennek a rétegnek a hovatartozását, „hogy pedig ezen katonai összeírás alatt lévő és nem provinciális zsellérek kettős terüvel ne nyomorgassanak, azon hivatalos barátsággal keresi meg ezen ezred a nemesi tisztséget, legyen szíves a katonai összeírás alatti jószágon lakó zselléreket, akiket földesurukkal együtt ezen ezred katonái törvényhatósága alatt levőknek tart, a provincia részéről rovandó útszínalási és egyéb terhek alól felmenteni és az e tárgy körüli nézeteit ezen ezrednek tudtára adni.”²²

1846-ban Dobai Károly, a második gyalogezred parancsnoka is hasonló témában levelezik a civil hatósággal. Általános elvekre hivatkozva említi meg, hogy a székely katonák a közterhek hordozásával éppen úgy tartoznak, mint a közjavakból való részesedéssel. A határőrök között több olyan család is van, akik a törvények értelmében személyükre nézve a közterhektől mentesültek azáltal, hogy a rájuk eső részt jobbágyaik teljesítik. A főkirálybíróknak a kettős alávettség elkerülése érdekében a huszárokéhoz hasonló megoldást javasol: „a katonák jobbágyait oda [kell] utasítani, hogy ennek utána a közterheket földesuraik helyett hordozzák s következőképpen az országút csinálásával is a katonai részen dolgozzanak, különben [...] az olyan jobbágyok mint polgári törvényhatósághoz tartozó egyedek – saját személyük után külön munkatételre szorítottak.”²³

A polgári törvényhatóság részéről a válasz nem késik. Minden székely katona, akár ha tíz cseléddel (szolgáló emberrel) rendelkezik is, köteles utat készíteni és javítani, hogyha nem az armalisták rovatába lett bejegyezve, viszont akiket a nemesi immunitással rendelkezők közé írtak be, ha jelenleg két cselédjük nem is lenne, útkarbantartásra nem kötelezhetők. A katonák jobbágyai pedig ott tartoztak a közterhek viselésével, ahová polgári helyzetüknél fogva besorolták, tehát az illető helység provincialistái között, hiszen saját maguk úrbéri telke, illetve igavonó marhája után dolgoznak. Az a tény, hogy nem más helyett végzik az útjavítását, kitetszik abból a megállapításból is, hogy robotterhükből ilyen címen gazdájuk semmit sem enged el. Mindebből pedig az következik, hogy a nemesi immunitás alatt álló katonáskodó személyeket nem lehet közteherviselésre kényszeríteni, ugyanúgy, mint ahogy helyettük úrbéreseiket sem lehet erre rászorítani. A lovas vagy gyalogos katonák pedig nem a felmentésben részesülő kollégáik hányadát teljesítik, hanem saját telkük vagy igavonóik után kirótt közmunkával tartoznak – vélekedik a civil hatóság. A kialakult vitában felkéri a Főkormányiszéket véleménynyilvánításra. 1846 szeptemberében érkezik meg a kolozsvári leirat, amely arra is kitér, hogy Háromszéken kívül a többi székely székekben a kismemesek a közterhek viselését minden ellenvetés nélkül elfogadták, példaként szolgál erre Csíkszék 1838-ban tartott közgyűlési jegyzőkönyve, amely szerint az egyházi nemesek a közteher hordozására köteleztettek. A nemesi rend kímélése által a határőrkatonákra kétszer annyi teher jut, ugyanakkor viszont egyre több a ha-

²² SÁL 5222/1841.

²³ Uo. 5507/1846.

tárórségbe sorolt, de közteherrel tartozó nemes felmentésre formál jogot. A katonák érdekeit pártolva jegyzik meg a Gubernium leiratában: „méltatlan tehát és nyomasztó a katonáskodókra nézve, hogy ezek a haza védelme és a közcsend fenntartása kötelessége mellett a maguk közterhek viselésében is a primori rend által annyira megterheltessenek.”²⁴

1846-ban konkrét esetként adódott a lécfalvi adózóknak az útjavítással kapcsolatos elbizonytalanodása. Az történt ugyanis, hogy a katonákra eső útszakasz szétosztásakor a katonai zselléreket is idesorolták, nem pedig a jobbágyoknak kiporciózott adagok elvégzéséhez. Lázár Dávid alkirálybíró felettesének küldött jelentésében a polgári fél véleményét fejt ki a kérdésben. A közutak mindig személyi adó és marhaszám szerint osztattak fel, nem birtok és füst szerint, ezért ha az adózó katonai jószágon lakik, robottal a birtok urának tartozik, ezenkívül azonban urára eső semmiféle terhet hordozni nem köteles. Nem így vélekedett viszont a katonai hatóság, az ő álláspontjuk szerint a katonajószágban lakó zsellérek az útkarbantartási munkákkal mindenkor az urukra eső részben voltak érdekelték.²⁵ Mint annyi mindenben, ebben a kérdésben is teljesen másként vélekedtek az érintett felek, a nézetek különbözőségét a gyakori levélváltások sem tudták feloldani. A polgári hatóság pedig minden igyekezetét latba vetve harcolt a faluközösségek belső rendjének katonai befolyás alóli mentesítéséért.

A közterhek egyoldalú viselése és ezáltal a katona- és jobbágyrend mértéktelen megterhelése Háromszék társadalmában az elégedetlenség érzését táplálta, és a szabadságharc kitörésekor elérkezettnek látták az időt ennek a megalázó állapotnak a megszüntetésére. Az 1848. szeptember 12–13-án Sepsiszentgyörgyön tartott széki közgyűlés elhatározta a határőrzés terhének megosztását a katonarendűek, nemesek és jobbágyok között. Az elkövetkezendő forradalmi események megkövetelték az egységes gondolkodást és cselekvést, ez az intézkedés is ilyen irányba mutat. Az örökös fele részben a határőrkatonákra, fele részben pedig a jobbágyokra és nemesekre hárult.²⁶ A következő határállomások őrzését végzik közösen a katonák és civilek: Lakóca, Ósánc, Bodza és Ojtoz. A határszéli őrhelyek, amelyek eddig csak katonatisztek felügyelete alatt állottak, ettől fogva a civil lakosság bevonása következtében polgári részről is külön biztosok által ellenőrizhetők lettek. A minden hónapra szükséges polgári határőröket a népesség számának figyelembe vételével osztották fel, székek és fálvak szerint. Elővigyázatosságból minden alkirálybírónak tartaléklul tíz személyt készenlétben kellett tartania a váratlanul előadódó eseményekre való tekintettel.

Az illető biztos jelenlétében a szolgálatba kivonuló személyek a katonai pénztártól határőrzési díjat, fegyvert és töltényeket jegyzőkönyvileg vettek át, és a kitűzött időre kötelesek voltak megjelenni a hivatásos katonákkal együtt a megjelölt helyen. A szolgálat lejártával a fegyvert és töltényeket szintén a polgári biztos közreműködésével az átvételi jegyzőkönyv segítségével vették vissza. A gondatlanságból okozott kárt mindenki saját maga térítette meg. Határőrzéssel nem tartoztak a fő- és alkirálybíró, pénztárnokok, jegyzők, dullók, orvosok, mérnök, börtönőr, lelkészek, iskolamesterek, harangozók, írnokok, szék postásai és minden helységből a falusbíró és a jegyző. A polgári biztosok 15 napnál tovább nem voltak kötelesek a határállomáson tartózkodni. Ez az új rendszerű határőrzési tervet a közgyűlés határozata szerint már 1848 októbertől életbe kellett lépjen.²⁷

Nem tudni, a gyakorlatban hogyan sikerült érvényesíteni a közgyűlési végzést, az viszont tény, hogy ekkor már a nemesség is hajlandó részt vállalni a terhek viseléséből és ez mintegy új

²⁴ Uo. 5779/1846.

²⁵ Uo.

²⁶ Egyed Ákos: *Háromszék 1848–49-ben*. 68.

²⁷ Uo. Lásd még SÁL Elnöki iratok. 1848. szept. 16.

láncszemként kapcsolódik a társadalmi egyetértés kialakításának folyamatába, amely nélkül lehetetlen lett volna a fegyveres önvédelem megszervezése.

A jobbágyviszonyok és a határórség az általános fejlődés fő akadályának számítottak. Mindkét feudális jellegű intézmény a társadalmi haladás kerékkötőjévé vált. A nemesi kiváltságok eltörlése, az általános teherviselés, az egyenlő jogok és kötelességek elve jó termőtalajra találnak Háromszéken is. A személyi szabadságához és emberi méltóságához ragaszkodó székelység felkarolja a polgári liberális eszméket, amelyek teljes mértékű támogatást aztán az 1848-as forradalom idején nyernek.

A változtatás szükségességét felismerve a hatalommal szemben kellemetlenkedő, megújító eszméket terjesztő személyként került összeütközésbe a hatóságokkal Butyka Tamás kapitány, a kézdivásárhelyi székhelyű 10-es számú gyalogszázad parancsnoka, később nyugállományú katonatiszt, a szabadságharc idején az önvédelmi harc aktív résztvevője. 1840-ben kezdődött az az eseménysorozat, amelynek főszereplője éppen ez a jól képzett katonai szakember volt, akinek a hatóságok szemszögéből bomlasztó, uszító tevékenysége pánikot keltett a helyi és központi hivatalokban. Lázár Dávid kézdiszéki alkirálybíró felettesének 1840 decemberében küldött beszámolójában arról tudósít, hogy Butyka kapitány Csernátonban, Futásfalván, Torján és legutóbb pedig Szentléleken a falusi jegyző választása alkalmával az ottani katonaságnak tartott lázító beszédet. Az alkirálybíró szerint jó lenne elejét venni a nemkívánatos eszmék terjedésének és addig cselekedni, amíg még egyéni kezdeményezésről van szó, mert ha a tömegek is magukévá teszik ezeket a tanokat, a közbelépés már sokkal nehezebben történhet. Amint írja: „Kapitány úr rendetlen lépései valahára korlátozhatnának, a határtalan lázító indulatja meggátolhatnák.” Horváth Albert főkirálybíró a maga rendjén az ezredparancsnokhoz fordul gyors közbelépést javasolva: „Közlöm az ezredes úrral, hogy az állítás valószínűsége esetén az érintett százados urat a célba vett törvényes lépésekről, melyeknek oly vak és csaknem előre képzelt eredményei lehetnek, eltiltani s ezen törvényhatóságban annyira szükséges egyetértésre, mely ezúttal csakis általa zavartatik, megtartatására utasítani méltóztasson.”²⁸ Nem tudni, mi történt 1840 és 1846 között, annyi viszont bizonyos, hogy az 1846-os év februárjában Butyka Tamás ismét az érdeklődés homlokterébe került, és hogy az ellene tervezett fellépés eredmény nélkül végződött, bizonyíték erre a helyi szervek tehetetlensége a renitenskedő tiszttel szemben, ő pedig tovább folytatja a fennálló törvényes rend ellen bírálatát. Márkosfalván a határőri intézmény megreformálásáról tartott értekezést mindkét katonai rend képviselői előtt, majd pedig falugyűléseken „izgató beszédeivel a meghonosult csendet megzavarta, több rosszirányú tényei kinyomozása után kellőleg megbüntetni eszközölni s jövőben az ilyen közcsend zavarásra szolgáló tényeket betiltani kegyeskedjék” – végződik a főkormányzásoknak küldött jelentés. Gróf Teleki József gubernátor Kolozsvárról 1846. március 19-én kelt levelében megnyugtató a helyi vezetőket, hogy a katonai főkormány hivatalos értesítése szerint megtették a szükséges intézkedéseket.

Miben hibázott Butyka Tamás, hogy oly sok kellemetlenséget okozott a közrendért felelős személyeknek? 1846 februárjában a fennálló viszonyok bírálata mellett 16 pontból álló javaslattal hozakodott elő. Beadványát két példányban készítette el, és a Főkormányzásoknak, valamint a főhadivezérségnek is elküldte tanulmányozás végett. A bevezetőben cselekedetét így indokolja: „Úgy kelt értesülésünkre, miszerint a provincialisták azon működnek, hogy a katonai renden lévők is polgári jurisdictio alá tévődjenek, de mi az alá nem állunk, hanem csak a következő pontok alatt.” Folyamodványának főbb gondolatai ezek voltak: az ősiséget töröljék el;

²⁸ SÁL 5032/1846.

mindenkire egyformán kötelező a katonáskodás 20 éves kortól 6 éven keresztül; háború esetén az 50 év alatti férfiak fegyvert fogni tartoznak; a katonai szolgálatot az állami kasszából fizetik; a falusi hivatalok felvállalása mindenki számára kötelező legyen, a bíró fizetése 60 rénes forint, a kisbíróé 48 rénes forint, az illető közösség választja őket 4 évre terjedő időszakra; a polgári hivatalok elfoglalásának egyetlen feltétele a rátermettség legyen; az arisztokrácia származásánál fogva ne szoríthassa háttérbe a tehetséges, de szegényebb sorsú egyéneket; a papoknak járó kepet helyettesítsék pénzfizetéssel, ezáltal sok viszálykodás elkerülhető lenne; az erdő használatát szabályoztassák, mert némely gazdag családok annyira kisajátították a közerdőket, hogy a szegénységnek még tűzifára is alig jut; a nemesi levelekből az immunis kifejezést törölni kell; az örökösödésben a leányok a fiúkkal egyenlő helyzetbe kerüljenek; az igazságszolgáltatás megváltoztatása szükséges, mert jelenleg sok az ügyvédi csalás; az utak, hidak használatát vámfizetéshez kössék, amelyből karbantartásuk megoldódna; általános teherviselés, a birtok utáni progresszív adórendszer kialakítása; a korteskedés elkerülése végett tisztújítás alkalmával egy bizottság válassza a tisztségviselőket; Bardóc fiúséket csatolják Miklósvárszékhez. Felterjesztését a következő magyarázkodással zárta: „a fenn elsoroltak nem panaszként adattak fel”, hanem szerinte a határőrök „csakis ezen pontok létrehozásával kívánnák a polgári iurisdictionio alá adni magukat”.²⁹

Bár Butyka Tamás sem a jobbágykérdésben, sem a határőrség rendezését illetően konkrét javaslatot nem fogalmazott meg, mégis a feudális társadalom sokféle visszasságának orvoslására keresi a gyógyírt. A konzervatív beállítottságú polgári és katonai vezetés pedig riadtan reagál, tanácstalan, és az újító eszmék elterjedésétől tartva hatalmi szóval próbálja elhallgattatni a reformer katonatisztet.

Az 1848–49-es szabadságharcot megelőző években az idegen érdekeket fenntartó határőrség megszüntetése nemcsak a fegyverrel szolgáló székely népesség törekvéseiben fogalmazódik meg, hanem hasonló ellenszenv jellemzi a jobbágyság érzelmeit is, mert noha elméletileg ez az osztály más törvényhatóság alattvalójaként élte életét, de az egymásmellettség sorsközösséget is jelentett számukra, és leszámítva a tulajdonképpeni katonai szolgálatot, a hadgyakorlatokat, a határőrzést, az őrszolgálatot, minden többi tehertétel a jobbágyságot éppúgy érintette, mint a katonák társadalmát. A kimondottan katonai jellegű foglalatosság esetében is mellékszereplőként jelen van a polgári lakosság szükség szerinti szolgálataival, melyek közül elsősorban az ellátás és elszállásolás érdemel említést. A határőri intézmény pedig gyakorolja az oszd meg és uralkodj elvet, minden igyekezetével azon van, hogy a két törvényhatóság alatt élő lakosokat egymás ellen uszítsa. A helyi polgári igazgatás szintén megpróbál kiállni övéi mellett, ezt azonban nem teszi kellő határozottsággal, azért sem, mert tisztában van a birodalmi politika irányvonalával, amely a katonai érdeket a polgári elé helyezi. Ezen a színes társadalmi palettán, amelyen mindenkinek megvannak a jól meghatározott csoportérdekei, igen gyakoriak az acsarkodások, egymás elleni áskálódások, ugyanakkor azonban azzal is tisztában vannak a szemben álló felek, hogy minden rossznak az eredete a bécsi kormányzat elnyomó politikájában rejlik, és a közös cél mi más lehetne, mint minél előbb megszabadulni ettől.

²⁹ Uo. 5707/1846.